

УДК 159.922.76: 17.022

ГРИДКОВЕЦЬ Л.М., к. психол.н.,
ПОГОРІЛЕНКО А.В.
м. Київ

Hrydkovets L.M.
Pohorilenko A.V.
Kiev

ЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ: МІНЛИВІСТЬ КОНЦЕПЦІЙ

Анотація. У статті досліджуються розвиток суспільної та наукової думки стосовно права жінки на переривання вагітності, стан сучасної наукової думки у сфері ембріології, психології та медицини з приводу початку людського життя. Стверджується, що сучасна наукова доктрина стоїть на позиції визнання існування людського життя з моменту зачаття. Досліджуються судові справи США у сфері дискусії про право жінки на аборт та дитини на життя, аналізується аргументація, що наводиться у цих справах. Стверджується, що жодна людина, в тому числі дитина до народження, не має зазнавати страждань через бажання інших людей отримати задоволення за її рахунок. Стверджується також, що підходи до закріплення права жінки на аборт у будь-яких випадках є маніпуляційними та не відповідають науковим фактам у сфері ембріології, психології та медицини.

Ключові слова: переривання вагітності; еволюція наукової думки; ембріологія; медицина; право на життя.

THE VALUE OF HUMAN LIFE: VOLATILITY OF CONCEPTS

Abstract. The right to life is a fundamental right, the legal basis for all other human rights. Recognition and proper protection at the state level of this most important right is a prerequisite for the enjoyment of other rights. However, do we respect each life, regardless of any personal characteristics? The history of humanity shows that the caste/class approach to the formation of society is one of humanity's most brutal inventions. The categorization of people into more critical and less critical in many cases led to antihuman practices, such as slavery or serfdom, and atrocious crimes ranging from rape to murder. Scientific and social progress must have pushed aside such medieval approaches, but the results of this study indicate that social neglect just shifted from those who have stood for their rights for hundreds of years to those who cannot - to the unborn. In this study, we demonstrate the historical development of embryology, medicine, biology, psychology, and other sciences in order to understand the exact point of the beginning of human life. Scientists in the United States of the mid-19th century were found to be the leading opponents of artificial termination of pregnancy and believed that most abortionists carry vestiges of outdated dogmatic views on the nature of human life, including its beginning and prenatal development. We present that, despite the achievements of science, the society press the legalization of the murder of the unborn, the primary reason for which is the irresponsible attitude to sexual life. This study presents the positions of modern scientists on the prenatal development of the child; data on the old and the new paradigms in embryology in the context of the relationships between mother and child; the results of the psychological research on the impact of abortion scenario in the family system on the health of offspring; and other data indicating that a child before birth is not just a material clot of cells, but a full-fledged subject, person and participant of social life. **Keywords:** the evolution of scientific thought; embryology; psychology; right to life; artificial termination of pregnancy; abortion.

Постановка проблеми. Історія людства свідчить, що станово-класовий підхід до формування суспільства є одним з найжорстокіших винаходів людства. Класифікація людей на більш важливих і менш важливих; надання чи позбавлення прав залежно від рівня достатку, кольору шкіри, статі, розумових здібностей та інших окремих якостей; інструменталізація, опрідметчування людини – це лише деякі з наслідків поділу суспільства на клани, касти, стани, варни, тощо. Протягом історії людства саме такий підхід був панівним. Одні групи людей мали ширші права, а інші – вузьчі. Те ж саме стосувалося і права на життя, яке закріплюва-

лося далеко не за всіма, а лише за окремими верствами чи класами, або ж залежно від того, хто визнавався людиною. Типовим було заперечення людськості рабів, повноцінності неосвіченої людини, гідності кріпаків. Люди з нижчих класів повсякчасно ставали жертвами руйнівного та жорстокого поводження. Їх страждання, спричинені уявно-важливими відмінностями, - це плата за краще життя і безвідповідальність «вищих» людей.

Сьогодні прийнято вважати, що європейське та американське суспільство живе в епоху розквіту цивілізованості, рівних прав, поваги до кожної людини незалежно від статі, віку, та інших ознак. Зда-

валось би, що станово-класовий підхід – це наслідок недостатнього розвитку науки і політичної думки в минулому, пережиток «темних» часів. Та чи дійсно це так? І чи дійсно сучасне суспільство захищає всі верстви населення і всі групи вразливого населення? То ж важливо виявити та проаналізувати питання захищеності найбільш вразливої та незахищеної категорії людства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До базового права людини як в світовій (психологічній, соціальній, юридичній) практиці, так і в Україні, належить право людини на життя. До розробки та вдосконалення положень про право людини на життя доклали зусилля вчені різних наукових шкіл та галузей. Право на життя як науково-юридичну категорію вивчали такі вчені як О.Ф. Скакун [1] Ю.П. Лобода [2], Д. В. Дождев [3], Г. Дербург [4],

В.Н. Кудрявцев [5], Г.В. Мальцев [6] та ін. Біологічний, психологічний, філософський фундамент права на життя можна знайти в наукових працях

Е. Блейхмідда [7], Л.М. Грідковець [8], П. Гусака [9] тощо. Дослідженням міжнародно-правових аспектів прав людини займалися вчені В. І. Муравйов, С. Д. Білоцький, О. О. Грінченко, М. О. Медведєва, І. М. Забара [10]. Тим не менше, у вітчизняній літературі бракує наукових робіт, що досліджували би комплексно питання права ненародженої людини на життя в контексті еволюції розуміння людського життя з урахування новітніх досліджень в медичній та психологічній галузях, в тому числі в ембріології та біоетиці.

Об'єктом дослідження є право людини на життя від моменту зачаття до моменту природної біологічної смерті.

Предметом дослідження – наукові та законодавчі підстави щодо забезпечення гідного ставлення до людського життя з моменту зачаття.

Метою дослідження є презентація еволюції суспільних, політичних і наукових позицій у питанні права ненародженої дитини на життя.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що більшість світових держав підписали і ратифікували міжнародні угоди щодо захисту права людини на життя, навіть в провідних світових державах ми можемо спостерігати узаконення дискримінація у наданні базових прав на ґрунті віку, зокрема права на життя. Це стосується, зокрема, позбавлення дітей базового права на життя у пренатальний період розвитку. Подекуди законодавче поле сповнене протиріч та неузгодженостей. До прикладу, з контексту другого абзацу частини 2 статті 25 Цивільного Кодексу України випливає, що законодавець визнає існування дитини з моменту зачаття, оскільки стверджується, що «у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатой, але ще не народженої дитини». Таким чином, у момент зачаття визнається фактичне існування людини. З

іншого боку, законодавчо дитина позбавляється фундаментальної властивості – правоздатності, себто можливості мати будь-які права. Адже згідно з ч. 2 ст. 25 ЦК України «*правоздатність фізичної особи виникає з моменту народження та припиняється зі смертю*». Таким чином, з точки зору вітчизняного законодавства, кожна людина перебуває у стані абсолютного безправ'я дев'ять перших місяців власного життя.

Така ситуація є типовою, також, для європейських країн та для США. При цьому аргументація, яка використовується при запровадженні дискримінаційних абортивних законодавств зазвичай базується на відмові законодавця або суду встановлювати час початку життя [див. *Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973)], або на бажанні захистити жінку від суспільства, яка позиціонується як жертва, яку примушують до народження небажаної дитини. З психологічної точки зору, будь яке право без окреслення відповідальності призводить до розбещуючих тенденцій у розвитку особистості. Фіксація жінки лише на праві «розпоряджатися своїм тілом на власний розсуд» без урахування її відповідальності за власні дії, які можуть призвести до попрання прав іншої особи, а також до значних маніпуляцій суспільною думкою. І в першу чергу, це стосується того факту, що дитина в утробі жінки не з'являється випадково, а з'являється в результаті її добровільної (окрім випадків сексуального насильства) згоди на взаємодію (коїтус) з обраним нею чоловіком, що у своїй природі передбачає потенцію зачаття нового життя.

Відмова від народження дитини, яка з'явилася унаслідок добровільного статевого акту – це відмова від відповідальності за наслідки власних дій, як з боку батька, так і з боку матері, а вбивство ще ненародженої дитини – це відбування дитиною покарання за бажання батьків отримати задоволення без наслідків.

З позиції теорії прав людини, жодна людина не повинна зазнавати страждань через бажання будь-кого отримати задоволення за її рахунок. Узаконення можливості перервати вагітність на перший запит з будь-яких причин, крім зґвалтування і позаутробної вагітності, є прямим порушенням цього принципу та іде врозріз з основами усіх міжнародно-правових договорів у сфері захисту прав людини. Отже, зачата дитина має право народитися і не зазнавати смертних мук унаслідок бажання її біологічних батьків отримати сексуальне задоволення без природних наслідків.

Варто зазначити, що, внаслідок відкриттів та досліджень у медичній галузі протягом останніх двохсот років з'явилося розуміння цінності людського життя з перших днів його існування. Розвиток науки та, зокрема, ембріології, завершив тисячолітні суперечки з приводу моменту виникнення

життя в утробі матері як в релігійних, наукових, так і загальнофілософських колах. У Сполучених Штатах, до прикладу, лікарі були провідними прихильниками законів про криміналізацію абортів у XIX столітті, зміна медичних знань відіграла вирішальну роль у впливі на думку про боротьбу з абортами. Велика частка суспільства тоді вважала, що аборт є етично дозволеним до періоду «оживлення» дитини, тобто моменту, коли тіло (руки, ноги) є сформованими та дитина починає рухатися.

Проте, лікарями було виявлено, що «оживлення» є ні більш, ні менш важливим етапом у процесі пренатального розвитку людини, порівняно з іншими етапами. Крім того, об'єктивне та суб'єктивне відчуття «оживлення» мають суттєву відмінність у часі. Якщо суб'єктивне відчуття оживлення дитини жінка починає відчувати у віці 16 тижнів вагітності, то за даними ембріології, дитина вже у віці 8 тижнів внутрішньоутробного життя має значну рухову активність. То ж «оживлення» не може визначатися за вагому категорію життєдіяльності людини, а є лише одним з етапів її розвитку.

Ще у 1859 р. Комітет Американської Медичної Асоціації перелічив три причини деморалізації ставлення до переривання життя дитини: *«Перша з цих причин – широко популярне незнання справжнього характеру злочину – віра, навіть серед самих матерів, що плід не є живим до періоду «оживлення».* Друга з причин полягає в тому, що сама професія (абортаря) часто вважається невідносною до життя плоду... Третя причина жахливого масштабу цього злочину виявляється в серйозних недоліках наших законів, як загальних, так і локальних щодо реального існування дитини в утробі до народження як живої істоти». Ці упередження, на думку лікарів, ґрунтувалися лише на помилкових та застарілих медичних догмах. З незрозумілою невідповідністю закон повністю визнавав плід та його невід'ємні права в цивільних цілях ще до народження, в той час не визнаючи вбивство злочином. У подальшому Комітет запропонував і Асоціація підтримала і прийняла резолюцію щодо «невиправданого руйнування людського життя».

Описуючи тогочасну ситуації у цілому в спеціалізованому медичному журналі зазначається: *«...жінки вказували, що вони були вагітні, і випили щось, що зробило їх «нормальними» знову... / Можливо знайти не одного акушера, який розповість історію про невинну на вигляд дівчинку, яка просить бути «позбавленою» від тягаря плоду підпільного сексуального бізнесу, з такою легкістю та наївністю, начеб-то вона просила позбавити її від надтоїдлого і болючого зуба. Після здійснених зусиль для того, щоб продемонструвати безбожність даного акту, звичайна відповідь, яку можна отримати, є: «Не буде ніякої шкоди, якщо ми зробимо це зараз, коли це маленьке утворення*

ще не є живим. Проте в пізніший час, це звісно є немислимо, і навіть не можна про це думати». Насправді, думка про те, що фетус протягом перших двох трьох місяців розвитку є нечуттєвою вегетативною масою, що потім оформлюється і стає живим, одного разу була визнана правдою в медицині і взята як принцип законодавства, і, хоча зараз відкидається, все одно впливає, як зношений одяг, серед нижчих прошарків суспільства; і слугує, можливо, для того, щоб заспокоїти докори сумління деяких з вкорінених правопорушників». [11]

Тим не менше, починаючи з 20-х років XX століття, під тиском суспільства багато держав розпочали процес узаконення дітовбивства. У 1920 році Радянський Союз на чолі з Ленініним став першою з держав, яка легалізувала дітовбивство на запит жінки, часто безкоштовно. [12] Мексика (1931), Польща (1932), Ісландія (1935), Нацистська Німеччина (1935) – поступово всі вони дали дозвіл на аборти у окремих випадках із тенденцією до дозволу без особливих вимог. У 1936 році Каталонія однією з перших країн дозволила переривання вагітності до 12 тижнів вагітності просто на запит, без обґрунтування причин. У США процес був дещо повільнішим і абортівне законодавство почали запроваджувати спочатку окремі штати, такі як Місісіпі у 1966, Колорадо у 1967, Джорджія і Меріленд у 1968, потім за позовом Roe до Wade доступ до абортів був відкритий всім жінкам без обґрунтування причин на період першого триместру вагітності. У досить короткий проміжок часу ця тенденція набула масштабних дій.

У сучасному світі біоетичних наук, в тому числі психології та ембріології, сформувалися нові підходи до розуміння людини в утробі матері. Так, ізраїльські професори-дослідники Г. І. Брехман та П. Г. Федор-Фрайберг, опираючись на дослідження цілої когорти колег-науковців, подають порівняльну таблицю цих змін (табл.1.) [13, с. 228–330]. Тобто, як видно з таблиці дитина перестала бути лише об'єктом виношування жінкою, а стала важливим суб'єктом процесу взаємодії з матір'ю (а через матір і зі світом).

Уперше активно про те, що дитина при народженні не є «чистим аркушем паперу» заговорив на рівні психологічної науки представник глибинної психології О. Ранк (O. Rank), що відобразилося в його роботі «Травма народження» [14]. Переосмислення зазначеної праці ми зустрічаємо вже у працях сучасного науковця – Е. Дж. Лібермана (E. James Lieberman).

Професор Міждисциплінарного клінічного центру університету м. Хайфа Г. І. Брехман зазначав у своїй лекції, прочитаній у Вінницькому національному медичному університеті 17.05.2010 р. на тему: «Емоційне життя плоду: від смутних здогадок до наукових досліджень»: «Реакції плода на різні сти-

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця нових та старих парадигм в ембріології

<i>Нова!парадигма!</i>	<i>Стара!парадигма!</i>
1.! Розвиток йде від складного до складнішого: від первинної клітини (зиготи) до складного організму. Первинна клітина містить генетичну інформацію: –! про морфологічну структуру організму, –! у голографічному плані послідовну побудову організму, –! про функціональні процеси, що забезпечують побудову організму, –! про послідовне включення функцій по мірі формування органів дитини, –! про емоційно-психологічну структуру індивіда і його особливості, що йдуть від батьків, прабабків.	1. Розвиток йде від простого до складного: від первинної клітини (зиготи) до складного організму. Первинна клітина містить генетичну інформацію про морфологічну структуру організму.
2. Функціонування всіх органів і систем організму йде паралельно їх структурній побудові задовго до їх повного дозрівання.	2. Функціонування органів і систем організму в основному починається після народження з першим вдихом новонародженої дитини.
3. Чутливість тактильна, больова, слухова, зорова, орієнтаційна з’являється і розвивається поступово задовго до народження.	3. Чутливість тактильна, больова, слухова, зорова, орієнтаційна з’являється і розвивається поступово після народження.
4. Емоційне сприйняття, пренатальна пам’ять і свідомість плода починаються з початком пренатального періоду.	4. Емоційне сприйняття, пренатальна пам’ять, свідомість плода не передбачаються.
5. Пуповина не є єдиним шляхом взаємозв’язку між матір’ю і дитиною.	5. Пуповина є єдиним шляхом взаємозв’язку між матір’ю і дитиною.
6. Кисень, білки, вода та інші необхідні продукти, біологічно активні речовини (БАР) доставляються до дитини кров’ю судинами пуповини, а також навколоплідними водами через оболонку плодового яйця.	6. Кисень, білки, вода, та інші необхідні продукти, БАР доставляються до дитини кров’ю тільки судинами пуповини.
7. Продукти метаболізму від дитини до матері направляються по судинах пуповини, а також навколоплідними водами через оболонки плодового яйця.	7. Продукти метаболізму від дитини до матері направляються тільки по судинах пуповини.
8. Емоційно-психологічне взаємодія між матір’ю і дитиною здійснюється за допомогою нейропептидів та інших БАР, що доставляються до неї кров’ю по судинах пуповини.	8. Емоційно-психологічна взаємодія між матір’ю і ненародженою дитиною не передбачається.

мули показують, що він володіє можливістю сприймати інформацію, що йде із зовнішнього для нього світу. Клінічні спостереження та дослідження показують, що в пам’яті плода зберігається не вся інформація, що сприймається. Ембріон-плід здатен запам’ятовувати найбільш емоційні враження, які він переживав разом із матір’ю. Позитивні події сприяють проявленню схильностей та талантів, отриманих разом з генами, а дистреси матері можуть стати перешкодою для розумового розвитку плода, нанести непоправної шкоди його здоров’ю і подальшому психо-фізичному розвитку дитини», що також представлено і в науковому доробку цього фахівця [15; 16].

Зазначені погляди на дану проблему дають нам глибше розуміння позиції 92 викладачів медичного факультету Салонинського Університету, які заявили у своєму відкритому листі від 27.02.86: «З повною відповідальністю ми, викладачі та лікарі, заявляємо: людина існує як людина з моменту зачаття до моменту своєї біологічної смерті. Все, що в будь-який період життя перериває його, називається вбивством» [17].

Станом на сьогодні дискусія з приводу переривання життя виходить поза межі вагітності, поширюючись на можливість переривання життя дитини у деяких випадках вже і після народження. Так у штаті Верджинія був поданий до розгляду зако-

нопроект про так званий неонатальний аборт (відповідно до якого дається дозвіл позбавлення життя дитини протягом кількох хвилин після народження).

Показовою є тактика захисту права жінки на аборт, одним з прикладів якої є аргументація, подана Верховним Судом США у справі *Roe v. Wade*. Суд відмовляється від вирішення питання початку людського життя [п.157 рішення], оскільки, на його думку, у світі не існувало на той момент єдиного підходу до вирішення цього питання, ані в сфері філософії, теології, а також медицини. Моментом, який обмежує жінку у праві на вільне переривання вагітності, є можливість дитини вижити поза межами утроби матері. Де-факто такі твердження є простим закриттям очей на аксіоми психології, медицини і ембріології стосовно моменту початку людського життя, що були виявлені вже більш ніж століття тому в тому ж США, а логічність пов'язання права дитини отримати хоч якийсь захист із можливістю біологічно вижити поза межами утроби матері викликає великі сумніви. У подальших рішеннях на тему права жінки на переривання вагітності [див. *Planned Parenthood v. Casey* (1992)] Суд скасував триместрову категоризацію дозвільної системи у контексті переривання вагітності, хоча, однак, життєздатність як підстава для права на захист життя залишилася.

Сумнівними є також інші спроби аргументувати право жінки на переривання життя дитини, проте, однак, ця тема є предметом дослідження окремих статей. Ключовим фактом залишається те, що людство відходить від очевидних фактів психології, медицини і ембріології, які підтверджують природне право людини на життя з моменту зачаття.

Маніпуляційна риторика феміністичних, мальтузіанських, еugenічних кіл, можновладців США та англо-саксонських протестантів (WASPs), які бачать загрозу для їх політичного і економічного панування у надмірному розмноженні людей з бідних прошарків. У сукупності перші та останні формують потужну пропаганду, що зміщує увагу від базових підвалин права людини на життя на другорядні, порівняно з людським життям, питання, такі як: життєві труднощі, порушення здоров'я дитини, нестача коштів для виховання дітей. Ці питання хоча і є суттєвими та важливими в житті будь-яких батьків, проте вони не можуть за значимістю бути прирівняними до права людини народитися і вижити (незалежно від життєвих обставин тих, хто є відповідальним за появу її на світ).

Крім того, отримані нами дані в ході психологічного дослідження, показують наявність абортативного сценарію в сімейній системі негативно впливає на життєдіяльність її нащадків (див. табл. 3).

Представлені в Табл.3. дані є лише частиною дослідницького матеріалу. При вивченні сімейної системи опитуваних розглядалися три фактори:

Таблиця 3.

Кореляційні показники впливу абортативного сценарію в сімейній системі на життєдіяльність особистості ($p < 0,05$)

Наявність абортативного сценарію в сімейній системі!	
<i>Ставлення до себе</i>	0,62
<i>Частота захворювань</i>	0,59
<i>Наявність хронічного або смертельного захворювання!</i>	0,32
<i>Наявність нещастя щодо батька</i>	0,29
<i>Наявність нещастя щодо матері</i>	0,29
<i>Наявність абортативного сценарію</i>	1,00
<i>Рівень психологічного благополуччя в батьківській сім'ї</i>	-0,64

намір абортів батьками самого досліджуваного, наявність здійснених абортів в сім'ї, безумовна цінність людського життя. Виявилось, що наявність абортативного сценарію прямо корелює з розвитком тяжких хронічних та смертельних захворювань (0,32) у особистості, і має обернену кореляцію з психологічним благополуччям цієї ж таки особистості.

Зазначене питання потребує подальших досліджень. Водночас воно ще раз проявляє факт цінності людського життя і свідчить про те, що відмова від базового права людини народитися має негативні наслідки для цілісної сімейної системи, що в свою чергу негативно впливає на більші соціальні системи (спільноти, громади, суспільство). То ж будь-яка держава на законодавчому рівні має врегулювати питання безумовної цінності людського життя, опираючись на сучасні наукові дослідження в галузі медицини, психології, біоетики, а не керуючись здегуманізованими гаслами: «до народження дитина ще не є вповні людиною», «моє тіло – моє діло» (ствердження, що жінка має право на особисту автономію, а дитина є тим тягарем, що заважає їй жити у відповідності до її потреб та бажань). Обидві зазначені позиції є хибними, адже перша не відповідає науковим даним у сфері ембріології, а друга – заперечує базовий принцип теорії прав людини, за яким жодна людина не має зазнавати страждань через бажання будь-кого отримати задоволення за її рахунок. Станом на сьогодні переважна більшість європейських держав відійшли від принципу науковості у формуванні законодавства, що стосується базового права людини – права на життя. Натомість перевага надається популістичній риторикі, яка має на меті захистити права тих, хто здатен відстояти себе. Права ж тих, хто не може промовити у свій захист, залишаються знехтуваними.

References

1. Skakun O.F. Theory of State and Law / O.F. Horse. - X.: Consum, 2000.
2. Loboda Yu. The phenomenon of law and the legal tradition of Anthropology Rights: Philosophical and Legal Wimir / Yu. Loboda: Article participants of the All-Ukrainian “round table” (metro Lviv, 1-2 chestnut 2006 rock): Art. 158-166.- Lviv, 2006.
3. Dozhdev D.V. Roman private law / D.V. Raining. - M.: Infra - M, 1996.
4. Dernburg G. Pandecty / G. Dernburg. - In 2 vols. T. 1. General / Ed. P. Sokolovsky. - M.: University. typ., 1906.
5. Kudryavtsev V. N. About legal understanding and legality / V.N. Kudryavtsev // State and Law. - 2004. - No. 4. - P.23-25;
6. Maltsev G.V. Understanding of law. Approaches and problems / G.V. Maltsev. - M.: Prometheus, 1999. -- 419 p.
7. Erich Blechschmidt, ‘Die Erhaltung der Individualität: Fakten zur Human-Embryologie (Wort und Wissen; Band 12).
8. Gridkovets L.M. Light life crisis of people like children of their own, their kind to the people: monograph / L.M. Gridkovets - Lviv: Skrynya, 2016. – 516 p.
9. Gusak Petro, “Naturally right as a guide for a positive right to life”, Anthropology Rights: Philosophical and Legal Vimiri / P. Gusak: statistics of another All-Ukrainian “round table” (metro Lviv, 1-2 days old, 2006): Art. 82-93. - Lviv, 2006.
10. European law. The right of the European Union. Prince 4. Material Law of the European Union / Ed. B. I. Muravyova. - K.: IN Yure, 2016. -- 396 p.
11. Prov. Med. Jour, “On the frequency of criminal abortion”. The Medical examiner and Retrospect of Medical Sciences, Vol. VI., Philadelphia, (1843), 248. (In the context of Criminal abortions in the England of 19 century, where all abortions were criminal).
12. Heer, David, "Abortion, Contraception, and Population Policy in the Soviet Union" Demography 2 (1965): 531-39.
13. The phenomenon of violence: A view from the perspective of prenatal and perinatal psychology and medicine / [Collective monograph]; under the editorship of G.I. Brekhman and P. Fedor Freiberga. - S / Pb.: IPTP, 2005. -- 345 p.
14. Rank O. Das Trauma der Geburt (1924) // The trauma of birth.- N. Y: Harcourt, Brace, 1929. -- 224 p.
15. Abortion: the attitude of the Orthodox Church to them // Meletius, Metropolitan of Nikopol, Zaporizhzhya diocese. - K.: Ukrainian-Finnish Institute of Management and Business, 1992.
16. Brekhman K. Sh. Psychosomatic disorders in children born from desired and unwanted pregnancies. In the book: "Ecology of the Earth! Ecology of Lon! Ecology of the Earth" / K. Sh. Brekhman, G. I. Brekhman // Materials of the Regional Conference on Perinatal Psychology. - Ivanovo, 1998. - S. 42-45.
17. Brekhman G. I. The emotional life of the fetus: from vague guesses to scientific research [Electronic resource] / G. I. Brekhman // Zhinochiy likar. - N 2. - 2012. - Access mode: <http://z-1.com.ua/upload/journals/34/block34site3.pdf>.

УДК 159.9.075

ДМИТРИЄВА С. М., к. психол. н.
МАЧУШНИК О. Л.
м. Житомир

Dmitrieva S.M.,
Machushnyk O.L.
Zhytomyr

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ЕМПАТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. Наявність відповідного рівня емпатійних властивостей студентів-психологів виступає як умова формування їх професійної відповідності. Тому у статті досліджено особливості розвитку емпатії у студентів, які здобувають фах психолога. Визначено, що в цілому досліджувані мають середній рівень емпатійності. За допомогою поділу студентів на групи, відповідно до рівня їх емпатійності, встановлено, що молодь із різним рівнем емпатії характеризується різними ціннісними орієнтаціями. Визначено, що переважна більшість опитаних має середній рівень егоцентризму. З'ясовано, що отримані дані дають можливість подальшого розвитку емпатійності у студентів.

Ключові слова: емпатійність, майбутні психологи, професійне навчання.

Аннотация. Наличие соответствующего уровня эмпатических свойств студентов-психологов выступает как условие формирования их профессионального соответствия. Поэтому в статье исследованы особенности развития эмпатии у студентов, получающих специальность психолога. Определено, что в целом испытуемые имеют средний уровень эмпатийности. С помощью разделения студентов на группы, в соответствии с уровнем их эмпатийности, установлено, что молодежь с разным уровнем эмпатии характеризуется различными ценностными ориентациями. Определено, что подавляющее большинство опрошенных имеет средний уровень эгоцентризма. Установлено, что полученные данные дают возможность дальнейшего развития эмпатийности студентов.

Ключевые слова: эмпатия, будущие психологи, профессиональная подготовка.